

RYIJYN ARKIHUOLTO

Tekstit Marianne Hongisto sekä

Kursivoidulla tekstillä olevat lainaukset Konservointikeskuksen ohjeista www.konservointiksekus.fi.

Suni, Anni. 1992. Kodin arvotekstiilien hoito, säilytys ja esillepano. Fredrika Wetterhoffin Kotiteollisuusopettajaopisto. Julkaisuja 6/1989. ISBN 951-95820-6-1, toinen lisätty painos 1992.

Tärkeää tietoa aluksi

Ryjyn huollossa ja puhdistuksessa pitää lähtökohdaksi aina ottaa kyseessä oleva TIETTY RYIJY, sillä ryijyjä on kovin monenlaisia.

Tämä ohje on tarkoitettu avuksi mietittäessä ryijyn huoltoon ja puhdistukseen liittyvien toimenpiteiden tekemistä. Kohteena oleva ryijy siis asettaa rajoitukset käytettäville menetelmille ja vastuu käytettävistä menetelmistä jää ryijyn omistajalle.

Nämä ohjeet eivät miltään osin sovellu kaikkien ryijyjen huoltoon ja pesuun, joten epäselvissä tapauksissa kannattaa ottaa yhteyttä asiantuntijaan esimerkiksi Konservointikeskukseen tai ryijyjä valmistaviin yrityksiin.

Lisäksi näissä ohjeissa on lähtökohdaksi otettu tavallinen seinällä pidettävä "uusi" ryijy eli historiallisesti arvokkaat ryijyt kuuluvat konservoinnin piiriin ja niitä pitää kaikin tavoin käsitellä asiaankuuluvalla huolellisuudella ja asiantuntijan avustuksella.

Likaantumisen estäminen

Tärkeätä on tietenkin ensisijaisesti likaantumisen ja vaurioiden estäminen. Säännöllinen puhdistus estää pölyn ja lian pinttymisen ryijyyn ja siten pidentää pesuväliä tai jopa poistaa pesutarpeen. Ryijyä käsiteltäessä pitää aina käyttää hellävaraisia menetelmiä: ei saa "retuuttaa" ja "riepottaa", paukuttaa tai repiä. Ryijyn pitäminen kuivana tai nopea kuivaaminen tuuletuksen tai pesun jälkeen on myös tärkeätä.

Ryjyn säilytyspaikka tai -tapa sekä esillepano kannattaa myös harkita huolella, ettei ryijy vahingoitu. Ripustustapa kannatta valita sellaiseksi, että ryijy riippuu tasaisesti koko leveydeltään, ettei jokin kohta rasitu epätasaisesti ja venytä ryijyä "laineille". Ryijyä ei pitäisi ripustaa suoraan auringonpaisteeseen ja säilytyksessä pitää huolehtia siitä, että ryijy on suojattu valolta ja kosteudelta. Muovipussi ei ole ryijylle paras säilytysmateriaali ainakaan pitkiä aikoja säilytettäessä. Parempi on kääriä ryijy esimerkiksi paperiin (happovapaa) tai vanhaan lakanaan, josta kaikki kemialliset viimeistelyaineet yms. ovat jo lähteneet.

Tavallisessa puhtaassa huoneilmassa ryijy säilyy pitkään puhtaana, joten tekstiilin vuosihuolloksi riittää säännöllinen, mutta kevyt pintapuhdistus imuroimalla. Voimakkaampia puhdistusmenetelmiä, yleensä vesipesua, tarvitaan harvakseltaan, esimerkiksi 10 - 20 vuoden välein, jos vielä silloinkaan.

Seinälle ripustetun ryijyn nukkapintaan tarttuu ilmassa liikkuva pöly ja varsinkin kaupunki-ilmassa oleva nokipitoinen lika. Lika alkaa ensimmäiseksi erottua vaaleasävyis-

ten nukkalankojen päissä. Erityisesti ryijyn yläosa ja sivut saattavat mustua. Nokilikaa tarttuu ryijyn pintaan myös takkahuoneissa ja muissa uunilämmitteisissä tiloissa.

Keittiöilmassa leijuvat rasvat saattavat liikkua muihin huoneisiin ilmavirtojen mukana, jolloin ne tarttuvat myös tekstiilien pintaan. Pahin likaaja on kuitenkin tupakansavu, joka kiinnittyy ryijyn pintaan kellanruskeana ja tummana kerroksena. Noen ja tupakan likaamat villalangat tuntuvat käteen epämiellyttävän kovilta, hieman metallisilta ja mahdollisesti tahmeilta. Ryijy myös haisee pahalta. Tupakansavun aiheuttama tahrautuminen on onneksi vesiliukoista, joten tällainen ryijy yleensä puhdistuu hyvin vesipesussa. Myös nokeentuneet tekstiilit saadaan puhdistettua.

Kampaaminen tai harjaaminen

"Suurin osa tekstiileihin kertyneestä irtoliasta ja nuhrisuudesta saadaan pois harjaamalla tai imuroidamalla. Näin voidaan myös pidentää pesuvälejä." (Suni, 1992)

- sormin, harvapiikkisellä kammalla tai pehmeällä harjalla
- ryijystä riippuen joko nukan suuntaan (laakanukkinen) tai "vastakarvaan" (pystynukkinen)
- HUOM! ryijyn nukka ei ole "takussa", joten kammalla vain kevyesti suoristetaan nukka, jolloin myös pöly saadaan pois. Nukkaa ei siis kammata kuten takkuisia hiuksia vetämällä kampaan nukan läpi, ettei nukkalanka "aukea".
- varottava, ettei nukkalangan pää hapsuunnu, veny tai lankojen kierre aukea

Imurointi

"Mikäli tekstiili imuroidaan ulkona, tämä tulisi tehdä ennen tuuletusta. Kosteuden vaikutuksesta lika tiivistyy tekstiilin pintaan ja irtoaa huonommin." (Suni, 1992)

- kevyesti käyttäen sellaista suulaketta, joka ei vedä nukkaa sisäänsä. Jos sellaista ei ole käytettävissä, imurin putken voi suojata jollain verkkomaisella kankaalla (esim. tekokuituinen valoverho, sukkahousu) estämään nukan menemisen putken sisään.
- nukan suuntaisesti
- nukkien välit kapealla suuttimella (letkulla)

Ryijy imuroidaan esimerkiksi puhtaalla lattialla tai niin suuren pöydän päällä, että tekstiilin mahtuu hyvin levittämään. Imuri on tavallinen koti-imuri, jossa kuitenkin tulee imutehon olla säädettävissä siten, että käytetään mahdollisimman heikkoa imua (yleensä verhojen imurointiin tarkoitettu säätöasento).

Heikon imutehon lisäksi ryijyä suojataan käyttämällä joko imurointiverkkoa tai letkusuulaketta. Verkko on harvahkoa tekokuituharsoa (valoverhoa), joka laskee pölyn lävitseen, mutta estää nukkalankoja vaurioitumasta tai joutumasta pölypussiin.

Tuuletus

"Paras tuuletuspaikka on varjainen ja tuulinen paikka. On varmistuttava siitä, ettei aurinko missään vaiheessa paista suoraan tekstiiliin." (Suni, 1992)

"Ennen tuuletusta ryijy puhdistetaan huolellisesti pölystä esim. kampaamalla tai imuroimalla."

- raikkaassa (ja kosteassa) ilmassa
- ei piiskausta eikä ravistelua
- ei aseteta oman painonsa varaan vaan siten ettei vahingoitu
- tuuletuksen jälkeen annetaan kuivua vaakatasossa ennen ripustamista

Ennen ulkotuuletusta ryijy pitäisi puhdistaa imuroimalla, sillä ilmankosteus saattaa kiinnittää osan pölystä tiukemmin tekstiiliin kiinni, ja tuuletettu ryijy ei tuoksukaan raikkaalta vaan pölyisen tunkkaiselta.

Ryijy viedään ulos tuulettumaan kuivalla säällä. Tuuletuspaikan on oltava varjossa, sillä aurinko vaurioittaa tekstiilejä. Ryijy levitetään riittävän suurelle alustalle niin, ettei repeytymisvaaraa ole.

Jos ryijy pakataan säilytykseen tuuletuksen jälkeen, on sen annettava vielä sisätiloissa kuivua (varmuuden vuoksi, kuivasta tuuletussäästä huolimatta), jotta homehtumisvaaraa ei olisi.

Pakkaslumessa tuuletus

- puhdas ja kuiva pakkaslumi on hyvä puhdistuskeino erityisesti villaisille tekstiileille (ns. "vanhan kansan konsti")
- Ryijyä tuuletetaan ja kevyesti "pölytetään" lumessa nukkapuoli alaspäin, jonka jälkeen lumi ravistellaan pois ja ryijyn annetaan kuivua hyvin ilmassa paikassa.
- On kuitenkin vältettävä nopeita lämpötilan vaihteluita siirrettäessä ryijyä sisältä ulos ja taas sisään.

Voiko ryijyn pestä?

Kaikki menetelmät eivät sovi kaikille ryijyille, joten kyseessä oleva ryijy siis asettaa rajoitukset käytettäville menetelmille. "Pesu on arvotekstiilien huollon ongelmakohta, koska usein tekstiilit pilataan juuri pesemällä harkitsemattomasti. Pesemistä voi siirtää huolellisella imuroinnilla ja tuuletuksella, mutta ei loputtomiin." (Suni, 1992)

Mietittäessä sitä, sopiiko peseminen ko. ryijylle, siitä selvitetään ensin:

- käytetyt materiaalit (sekä pohjakangas että nukkalanka)
- ryijyn ikä
- pohjakankaan kunto
- nukkien kunto
- värien pesunkesto (ks. värinkeston kokeilu)
- muut erityisominaisuudet
- likaisuus/puhtaus sekä tahrat

Tehdyn selvityksen jälkeen voidaan miettiä käytettävissä olevista menetelmistä parhaiten kyseiselle ryijylle sopiva. Tai otetaan yhteyttä asiantuntijaan lisäselvityksen tekemiseksi.

Ennen pesua

- värien pesunkeston kokeilu (ks. värinkeston kokeilu)
- Korjaukset: rikkinäiset kohdat korjataan siten, että ne kestävät pesun. Suuremmat reiät tai heikot kohdat voidaan tukea esimerkiksi valoverhokankaalla. Kaikki korjaukset pitäisi tehdä siten, että ne eivät vahingoita ryijyä ja ovat mahdollisesti poistettavissa myöhemmin.
- erityiset kohdat, esim. tahrat, voidaan merkitä langalla, sillä märkänä ne eivät muuten erotu
- irrotetaan ruostuvat ripustuslenkit yms., jotka voivat pesussa vahingoittaa tekstiiliä

Värinkeston kokeilu

Värinkeston kokeilu (Suni, 1992) voidaan tehdä esimerkiksi poistamalla yksi lanka kutakin väriä:

- liotetaan jonkin aikaa voimakkaassa pesuaineliuoksessa
- sen jälkeen asetetaan langat imupaperin väliin ja painetaan sitä tiiviisti lankoja vasten
- annetaan kuivua imupaperin välissä
- kuivumisen jälkeen nähdään, onko irronnut väriä (vrt. onko se likaa vai irtoväriä)
- voidaan tehdä em. tavalla myös irrottamatta lankoja
- Jos väriä irtoaa runsaasti, kannattaa harkita pesulassa pesettämistä, mikäli se muuten on ko. ryijylle sopivaa.

"Mikäli tekstiilistä lähtee väriä, voi sen pesemistä yrittää käyttäen apuna etikka- ja suolavettä, jotka kiinnittävät väriä. Vaikkei pesussa lähtisikään väriä, saattavat värit levitä vielä kuivatusvaiheessa - nopea vedenpoisto ja tekstiilin kuivuminen. Pesussa käytetään runsaasti vettä, jotta väriliuos pysyy laimeana." (Suni, 1992)

Vesipesu

Vesipesu sopii ehjälle ja hyväkuntoiselle ryijylle, jonka värit kestävät vesipesun. Ryijyä ei laiteta pesukoneeseen, vaan se on paras pestä käsin ja silloinkin mielellään laakapesussa eli vaakatasoisella alustalla esim. lattialla, penkillä, pöydällä tai laiturilla. Pesua varten voidaan myös tehdä allas esim. lankuista ja muovista.

Pesuaineeksi sopii jokin villan pesuun tarkoitettu käsinpesuaine. "Villa hylkii likaa ja lika irtoaa helposti pesussa. Pesussa villa vaurioituu helposti esim. vanuu. Villa kestää huonosti emäksiä, mutta suhteellisen hyvin happoja." (Suni, 1992)

- imurointi/kampauspölyn poisto ennen pesua
- pestään mielellään vaakatasossa ja mahdollisimman suorassa
- pesu- ja huuhteluvesien lämpötilan pitää pysyä koko ajan tasalämpöisenä
- ryijy kastellaan kunnolla ensin nukkapuoli alaspäin
- pesuaine liuotetaan ensin pesuveden lämpöiseen veteen ja kaadetaan ryijyn päälle
- Annetaan liota jonkin aikaa (n. 15 min.). Jos ensimmäinen vesi on kovin likaista, liotus uusitaan.
- Varsinainen pesu tehdään painelemalla ryijyä kevyesti kädellä tai pehmeällä sienellä.
- Ryijy käännetään veden varassa tai muuten varovasti oikeinpäin (nukkapuoli ylöspäin)
- veden vaihto ja sama käsittely myös tälle puolelle
- perusteellinen huuhtelu (esim. käsisuihkulla) nukkapuolelta nukkien suuntaisesti. Suihkua käytettäessä varottava liian kovaa painetta, etteivät nukat vahingoitu.

Ryijyn nostelua märkänä tulee välttää, sillä märkänä ryijy painaa moninkertaisesti kuivaan verrattuna ja varomaton nostelu saattaa vahingoittaa ryijyä. Apuna nostelussa voi käyttää esimerkiksi lakanaa, jonka päälle ryijy varovasti laitetaan ja nostellaan sitten lakanan avulla.

Kuivaus myös mielellään vaakatasossa ja ilmastossa mahdollisimman nopeasti. Ei kuitenkaan suorassa auringonpaisteessa. Kuivauksessa voi käyttää apuna tuuletinta tms., mutta kovin kuumalla ei ryijyä pidä kuivata, sillä myös kuumuus voi vahingoittaa ryijyä.

Kemiallinen pesu

"Pesulassa tekstiilit pestään joko vesipesuna tai kemiallisena pesuna. Pesunkesto on kuitenkin harkittava jokaisessa tekstiilissä erikseen. Pesulassa ei pestä mitään tekstiilejä käsin, vaan sekä vesi- että kemiallinen pesu on konepesua." (Suni, 1992)

Koska ryijyn peseminen on aina erityiskäsittelyä vaativaa, kaikki pesulat eivät ota ryijyjä pestäväksi ja silloinkin kun ottavat, pesu tehdään yleensä asiakkaan omalla vastuulla. Se johtuu alussakin mainitusta seikasta eli siitä, että ryijyjä on niin monenlaisia eikä niissä ole yleensä valmistajan antamia pesuohjeita ja materiaalimerkintöjä.

Pesulan kanssa yhteistyössä kannattaa selvittää, sopiiko ko. ryijylle kemiallinen pesu ja siinä käytettävät kemikaalit ryijyssä käytettyjen materiaalien puhdistukseen. Kemiallisessa pesussa ei yleensä ole vaarana värien leviäminen, mutta kaikki materiaalit eivät kestä yleisimmin käytettyjä kemiallisia aineita, vaan saattavat vaurioitua pesussa (esim. juutti).

Pesuohjelmaksi suositellaan erittäin hellävaraista pesuohjelmaa.

Nukitettu tekstiili on kuivanakin painava, ja paino lisääntyy moninkertaiseksi tekstiilin kastuessa. Suurta, märkää ja painavaa tekstiiliä on hankala käsitellä eikä vanha ryijy märkänä ehkä edes kestä omaa painoaan repeytymättä, joten ryijyn peseminen kotona on yleensä hankalaa. Kylpyammekin on liian pieni ryijyn pesualtaaksi. Saunan lattialla pesu ja huuhtelu voisi onnistua, mutta kuivatus kestää ja homehtumisvaara kasvaa samalla. Myös väritahrojen syntymistä on vaikea estää. Kesälaiturille ei ryijyn kanssa kannata ollenkaan mennä, sillä räsymaton pesu on huomattavasti huolettomampaa kuin arvokkaan ryijyn puhdistus.

Kemiallinen pesu tehdään pesukoneessa liuottimilla. Liuotinaineet eivät kastele tekstiiliä samalla lailla kuin vesi, joten kankaat eivät kutistu ja värien eivät irtoa samalla tavalla kuin vesipesussa saattaa tapahtua. Vanhat tekstiilit eivät kuitenkaan kovin hyvin tai ollenkaan kestä pesukoneen pyörivän rummun aiheuttamaa räsytystä. Uusien ryijyjen loimet ja kuteet yleensä säilyvät ehjinä, mutta rummun liike voi hiertää nukkalankojen päät auki, jolloin langoista purkautuneet hienot kuidut peittävät koko ryijyn pinnan. Yleensä pesulat pesevät ryijyt vain asiakkaan omalla vastuulla, jolloin vaurioitunutta ryijyä ei korvata.

Konservaattorit pesevät niin ryijyt kuin muutkin arvotekstiilit aina käsin, erittäin varovasti ja huolellisesti, tekstiilien käsittelyyn sopivia altaita ja laitteita käyttäen. Konservointipesu on siksi hieman kallista, mutta tekstiili säilyy mahdollisimman hyvässä kunnossa. Pesu laskutetaan työtuntikustannusten mukaan, lisäksi tulevat materiaalikustannukset.

Ryjyn kampaaminen ja leikkaus

Ryjyn valmistuksen yksi viimeistelyvaihe on trimmaus eli nukan kampaaminen ja leikkaus. Trimmaus tehdään ihan viimeisenä siten, että yksi tai kaksi nukkariviä kerrallaan (ryjyn yläreunasta alkaen) avataan nukkariviä pitkin jollain pitkällä lastalla (esim. viivoitin tms.), suoritetaan nukat ja nostetaan ne pystyyn kamman avulla (vrt. kohta kampaaminen tai harjaaminen) ja selvästi liian pitkät "huiput" leikataan pois. Yleensä poistettava osa on vain muutaman millimetrin verran. Tarkoituksena ei ole tehdä yleensä eläväpintaisesta nukasta ihan tasapitkää (samettimaista) vaan ainoastaan siistiä selvästi ylipitkät ym. ylimääräiset langat pois sekä kammalla poistaa tekovaiheessa jäänyt "nöyhtä" (irronneet kuidut) ja leikata sellaisten lankojen päistä pieni osa pois, joista kierre on auennut.

Tämä käsittely voidaan tehdä ryijylle myöhemminkin joko pesun jälkeen tai pesun sijasta. Käsittely kannattaa tehdä nimenomaan silloin, jos lankojen kierre on auennut pesussa, nukka on nöyhtänyt tai valo on haalistuttanut nukkien päät ja väri on siksi haalistunut.

(ks. erillinen moniste "Ryjyn trimmaus eli kampaaminen ja leikkaus")

MUISTUTUS!

Muista aina, että tässä ohjeessa kyseessä on ns. käyttötekstiilin huolto. Arvokkaat taideteokset ja historialliset "museoesineet" kuuluvat ammattilaisen hoitoon, joten sellaisessa tapauksessa ota yhteyttä asiantuntijaan.